

Grafstenen op de Joodse Begraafplaats in Oisterwijk¹

Inleiding

Op de Joodse Begraafplaats in Oisterwijk liggen of staan 169 grafstenen en gedenkstenen. Er is een grote diversiteit aan stenen: groot en klein; staand of liggend; verschillende steensoorten; teksten volledig in het Hebreeuws, in het Nederlands of een combinatie van beide; eenvoudig of monumentaal; verschillende toegepaste technieken, etc.

Om een beter zicht te krijgen op deze diversiteit aan grafstenen is dit jaar een inventarisatie van de grafstenen uitgevoerd. Deze inventarisatie had tevens tot doel de conditie en onderhoudsstaat van de grafstenen in kaart te brengen met het oog op uit te voeren restauratie- en onderhoudswerkzaamheden.

In deze rapportage beperken we ons tot het beschrijven van de algemene kenmerken van de stenen en hun opschriften. De rapportage bestaat uit twee onderdelen: de stenen en de opschriften. Maar eerst beginnen we met de functie van de grafsteen en staan we stil bij de oudste grafsteen in Oisterwijk.

Functie grafsteen

De belangrijkste functie van een grafsteen is het markeren van de plek waar de overledene begraven ligt. Daarnaast vermelden vrijwel alle grafstenen wie er begraven ligt. Dat kan minimaal gebeuren door enkel de vermelding van naam en overlijdensdatum, maar soms ook uitgebreid met informatie over de betekenis van deze persoon.

Oudste grafsteen

In Oisterwijk liggen 165 personen begraven met een grafsteen. We weten echter dat er veel meer mensen begraven liggen, vermoedelijk meer dan 200 personen. De eerste begrafenis vond in 1748 plaats. De oudste graven kregen een houten gedenkteken. Van deze houten gedenktekens is na eeuwen niets meer terug te vinden, waardoor deze graven hun markeringspunt zijn kwijt geraakt.

Het oudste graf met een grafsteen in Oisterwijk is van Mozes Deen (1730-1779), graf nr. 2². Maar we weten dat de steen van dit graf pas veel later is geplaatst. Zie pag. 6. De oudste grafsteen van deze begraafplaats is van Jacob Meijer van den Meijdenberg (1760-1802), graf nr.12.

De stenen

In dit onderdeel *Stenen* kijken we welke steensoorten gebruikt zijn voor het vervaardigen van de grafstenen. Verder staan we stil bij de positie van de stenen, de eventuele grafbedekking, en of het om enkelvoudige of samengestelde grafstenen gaat. Vervolgens kijken we naar de techniek waarmee de teksten op de stenen zijn aangebracht en de afmetingen van de stenen. Met een overzicht van de steenhouwers en als laatste iets over de conditie en het behoud van de stenen sluiten we dit onderdeel af.

¹ Auteur: Peter Slingerland

² Voor de locatie van de graven, zie Bijlage 1, Plattegrond met grafnummers.

Steensoort

Belgisch hardsteen, soms in combinatie met graniet of marmer, is de steensoort waarvan de meeste grafstenen zijn vervaardigd, namelijk 93,5%. Vijf identieke hardstenen grafmonumenten met marmeren versieringen, zijn bijvoorbeeld vervaardigd voor leden van de familie Deen. (graven 26; 27; 108; 109; 165) . Zie pag. 6.

De vier granieten stenen zijn bijvoorbeeld in de periode 1922 – 1942 geplaatst. Twee daarvan, identieke en naast elkaar geplaatste granieten stenen, zijn geplaatst voor de in 1941 overleden Oostenrijkse vluchteling Heinrich Strauss en voor de in 1942 overleden Duitse vluchteling Maier Weinheimer (zie foto 1).

1 Grafstenen Maier Weinheimer (graf nr. 98) en Heinrich Strauss (graf nr. 99)

De zeven stenen die vanaf 1975 zijn geplaatst, zijn allemaal vervaardigd van zwart marmer.

Steensoort	Aantal		Periode
Belgisch hardsteen	150	88,8%	1802 - 1972
Graniet	4	2,4%	1922 - 1942
Hardsteen + Graniet	3	1,8%	1929 - 1943
Hardsteen + Marmer	5	3,0%	1910 - 1925
Marmer	7	4,1%	1975 - 2023
Totaal	169	100,0%	

Tabel 1 Steensoort en periode waarin toegepast.

Positie van de steen

Op Joodse begraafplaatsen kunnen we zowel staande als liggende grafstenen tegenkomen. De staande grafstenen zien we bij de graven van Asjkenazische Joden, de van oorsprong Hoogduitse en Oost-Europese Joden. Liggende grafstenen markeren over het algemeen graven van Sefardische Joden, die oorspronkelijk vanuit Spanje en Portugal kwamen. Een voorbeeld van een grote Sefardische begraafplaats is Beth Haim in Ouderkerk aan de Amstel met ongeveer 30.000 liggende grafstenen.

Liggende grafstenen

Op de begraafplaats in Oisterwijk bevinden zich vijf liggende grafstenen. Allen met een inscriptie, waarbij van één steen deze inscriptie onleesbaar is.

De vier liggende grafstenen met een leesbare tekst zijn van vier leden van eenzelfde familie. De oudste steen is van Simon Hartog (1763-1832), graf nr. 030. Hij is de oudste zoon van Mozes Hartog/Deen. (graf nr. 2) De andere graven zijn van zijn zoon Isaac Hartog (1801-1871), graf nr. 74 en van de echtgenote van deze Isaac, Catharina de Reeder (1803-1874), graf nr. 75. Tenslotte graf nr. 43, een steen voor Alexander Hartog (1840-1893), de zoon van Isaac Hartog en Catharina de Reeder. Isaac en Catharina zijn in Gent overleden, Alexander in Rijssel (B). Waarschijnlijk hebben meerdere redenen een rol gespeeld bij de keuze van Oisterwijk als begraafplaats. In België is er geen eeuwige grafrust, een vereiste voor een Joods graf. Verder liggen ze in Oisterwijk in de nabijheid van het graf van hun vader en grootvader.

Grafbedekking

Grafbedekking is het liggende gedeelte van een graf voor het staande grafteken. Grafbedekking kan in de vorm van een liggende steen of een grindperk/bak, soms afgebakend met kettingen of een hekwerk.

Op Joodse begraafplaatsen is het over het algemeen niet gebruikelijk om bij staande graftekens grafbedekking toe te passen. Zo ook in Oisterwijk. Slechts twaalf van 165 graven in Oisterwijk hebben een grafbedekking. Zie tabel 2.

grafnr.	Naam	overleden	grafbedekking
26	Dina Wolff	1905	grindbak met natuurstenen hekwerk
27	Mozes Deen	1891	grindbak met natuurstenen hekwerk
38	Joseph Deen	1845	liggende steen, waarschijnlijk oude grafsteen
66	Abraham Deen	1864	liggende steen, waarschijnlijk oude grafsteen
67	Betje Isaacs	1864	liggende steen, waarschijnlijk oude grafsteen
136	Helena de Jong	1928	grindbak en natuurstenen paaltjes met ketting
137	Levie Gersons	1914	grindbak en natuurstenen paaltjes met ketting
156	Hartog Gersons	1933	grindbak en natuurstenen paaltjes met stangen
161	David Gersons	1927	grindbak en natuurstenen paaltjes met ketting
165	Abraham Deen	1925	grindbak met natuurstenen banden
168	Maurits Moerel	1979	betegeld
169	Henri Moerel	2012	betegeld

Tabel 2 Graven met grafbedekking op de JBO.

De graven met een grafbedekking zijn van leden van drie families, namelijk de families Deen, Gersons en Moerel. Met uitzondering van de twee stenen van de familie Moerel zijn het allemaal samengestelde stenen met een monumentaal karakter.

Enkelvoudige en samengestelde grafstenen

De verticaal staande grafstenen kunnen grofweg in twee groepen worden onderverdeeld: stèles en samengestelde grafstenen. Een stèle is een enkelvoudig staand grafteken, gemaakt uit één stuk. Een samengesteld staand grafteken is opgebouwd uit meerdere stukken steen, onderling verbonden door doken (ijzeren pinnen).

2 Enkelvoudige grafsteen

3 Samengesteld, uit twee delen bestaande grafsteen

4 Samengesteld, uit zes delen bestaand grafmonument

Het merendeel van de grafstenen op de JBO zijn samengestelde grafstenen (58,4%).

Het aantal delen waaruit de samengestelde grafstenen zijn opgebouwd varieert van 2 tot 10 delen. De meesten van deze samengestelde grafstenen bestaan echter uit twee delen: een rechthoekige verticale steen met daarbovenop een dwarsliggende steen. Zie afbeelding 3.

Grafsteen	Aantal delen								Totaal	
	1	2	3	4	5	6	8	10		
Samengesteld		53	8	14	3	12	7	2	99	58,6%
Enkelvoudig	69								69	40,8%
Onbekend			1						1	0,6%
Eindtotaal	69	53	9	14	3	12	7	2	169	100,0%

Tabel 3 Soorten grafstenen, inclusief gedenkstenen en aantal delen waaruit samengesteld

Inscriptie en/of hand gehakte teksten

De teksten op de grafstenen in Oisterwijk zijn op twee verschillende manieren aangebracht: hand gehakte letters en inscripties.

Bij hand gehakte teksten, ook wel hoog reliëf genoemd, liggen de letters boven op de steen. De omgeving van de letters wordt daarbij weggehakt.

Bij inscriptie, ook wel bas reliëf genoemd, worden de letters verdiept in de steen aangebracht.

5 Hand gehakt

6 Inscriptie

De teksten op de meeste grafstenen (79,3%) zijn hand gehakt, met name de oudste stenen. In 1963 is de laatste hand gehakte steen geplaatst.

Stenen met een inscriptie zijn vanaf 1809 geplaatst, tot en met de laatste grafsteen in 2023. Een bijzondere maar kleine groep (2,4%) wordt gevormd door de grafstenen waarbij de tekst zowel handgehakt als door middel van inscriptie in de steen is verwerkt. Dit is in een korte periode tussen 1885 en 1908 viermaal gebeurd. Het betreft de graven 13; 113; 118 en 119.

Tekst	Aantal		Periode
Hand gehakt	134	79,3%	1802 - 1963
Inscriptie	31	18,3%	1808 - 2023
inscriptie +hand gehakt	4	2,4%	1885 - 1908
Eindtotaal	169	100,0%	

Tabel 4 Techniek waarmee teksten op de grafsteen zijn aangebracht

Afmetingen

Het formaat van de grafstenen varieert enorm. De kleinste steen is van Jacob Hartog (graf 39) en is 50 X 38 cm groot. De grootste grafstenen/grafmonumenten meten ieder 350 X 120 cm en zijn van het echtpaar Leentje de Jonge en Levie Gersons (graf 136 en 137).

De 69 enkelvoudige grafstenen variëren qua hoogte van 50 tot 225 cm en qua breedte van 30 tot 100 cm. De 99 samengestelde grafstenen variëren qua hoogte van 100 tot 350 cm en qua breedte van 53 tot 165 cm.

Steenhouwers

Op in totaal 37 grafstenen wordt de naam van de steenhouwer vermeld. De twee meest genoemde namen in Oisterwijk zijn die van Henri Petit (19 graven) en van zijn vader Léandre Petit (7 graven).

Steenhouwer	aantal	Grafnummers
Victor Barette	2	28; 29
Bergmeyer	1	151
J.A. van Glabbeek	1	24
Henry Petit	19	2; 38; 47; 66; 67; 107; 108; 109; 118; 131; 133; 134; 135; 138; 139; 145; 146; 150; 165
Leandre Petit	7	21; 22; 45; 46; 112; 113; 156
J. Schumaker	2	26; 27
A. v.d. Schoot	1	117
Verappe	2	126; 164
A. Wesel	2	100; 158
Onbekend	132	
Eindtotaal	169	

Tabel 5 Steenhouwers en hun graven op de JBO

Léandre Petit (1841 – 1909), afkomstig uit België, begon in 1865 een steenhouwerij in de Stationsstraat te Tilburg. De zonen Henri (1869 – 1954) en Guillaume (1878 – 1958) werkten bij hun vader in de steenhouwerij. Na het overlijden van zijn vader in 1909 is Henri onder eigen naam een steenhouwerij begonnen. Veel van de door Henri Petit vervaardigde stenen hebben een monumentaal karakter. Zes van deze monumentale grafstenen zijn gemaakt voor leden van de familie Deen. Deze zes grafstenen zijn qua model en afmetingen vrijwel identiek.

Grafnr.	Naam	Voornaam	Overleden	Positie Steen	Steensoort	Hoogte	Breedte	Dikte
002	Deen	Mozes		Staand	Belgisch hardsteen	160	70	12
038	Deen	Joseph	1845	Staand en Liggend	Belgisch hardsteen	320	105	15
066	Deen	Abraham	1864	Staand en Liggend	Belgisch hardsteen	290	103	15
067	Isaacs	Betje	1864	Staand en Liggend	Belgisch hardsteen	290	103	15
108	Deen	Jacob / Jacques	1915	Staand	Hardsteen + Marmer	285	103	15
109	Deen	Isaac Isidoor	1910	Staand	Hardsteen + Marmer	285	103	15
116	Deen	Hendrik / Henri	1934	Staand	Belgisch hardsteen	220	91	12

Tabel 6 Graven familie Deen gemaakt door steenhouwer Henri Petit

Vier van deze zes door Henri Petit gemaakte grafmonumenten hebben een grafbedekking, drie in de vorm van een liggende steen. Zie tabel 2.

Henri Petit is in 1869 geboren en pas na het overlijden van zijn vader in 1909 een eigen steenhouwerij begonnen. Wat opvalt is dat vier van de zeven grafstenen gemaakt zijn voor leden van de familie Deen die al overleden waren voordat Henri Petit in 1909 zijn eigen bedrijf begonnen was. Ja zelfs voordat Henri Petit in 1869 was geboren. De verklaring is waarschijnlijk dat deze stenen pas later gemaakt zijn ter vervanging van oude stenen. Een aanwijzing daarvoor zijn de liggende stenen op de graven van Joseph Deen (graf 38), van Abraham Deen (graf 66) en van Betje Isaacs (graf 67).

Een bijzondere grafsteen, gemaakt door Henri Petit, is die van Mozes Deen (graf 2). Deze Mozes Deen is in 1779 overleden. Hij heette toen Mozes Hartog. In 1811 namen drie van zijn kinderen de achternaam Deen aan. Waarschijnlijk hebben zij de achternaam Deen ook aan hun vader gegeven. De door Henri Petit voor Mozes Deen gemaakte steen is minimaal 130 jaar na het overlijden van Mozes Deen vervaardigd.

Conditie en behoud van de stenen

Graftekens en grafstenen staan in de buitenlucht en krijgen te maken met wisselende weersomstandigheden en met luchtvervuiling.

De oudste graftekens op de Joodse Begraafplaats waren van hout. Deze graftekens zijn in de loop der jaren vergaan. De graven waar ze bij hoorden verloren daarmee de markeringsfunctie. Ook stenen graftekens hebben te lijden onder onze weersomstandigheden. Ook bij deze graftekens is sprake van een proces van verval, zij het dat dit proces van verval veel trager verloopt dan bij houten graftekens.

Belangrijke risico's bij stenen graftekens zijn scheuren, barsten, breuken, steken en erosie. Bij de in 2025 uitgevoerde inspectie van de grafstenen kwamen we diverse voorbeelden van deze gebreken tegen. Zie onderstaande foto's. In 2025 is begonnen met activiteiten gericht op behoud en restauratie van de meest kwetsbare grafstenen.

7 Erosie en breuk

8 Scheur en breuk

9 Barst, breuk en erosie

De opschriften

In het onderdeel *Opschriften* kijken we naar wat we kunnen waarnemen aan teksten en symbolen die op de stenen zijn aangebracht. Het gaat onder andere over de taal waarin de teksten zijn geschreven, over de Hebreeuwse afkortingen, de verschillende jaartellingen die worden toegepast, de symbolen op de stenen, en tot slot twee bijzondere stenen, te weten de gedenksteen en de steen voor de boekrol.

Hebreeuws en/of Nederlands

Het Hebreeuws is van oudsher de taal waarin teksten op grafstenen worden weergegeven. 17% van de grafstenen in Oisterwijk hebben teksten volledig in het Hebreeuws. Dat gebeurde in de periode 1802 – 1891.

Vanaf 1839 zien we ook Nederlandse teksten op de grafstenen verschijnen, maar altijd in combinatie met teksten in het Hebreeuws. Bijna 79% van de grafstenen in Oisterwijk heeft een combinatie van Hebreeuwse en Nederlandse teksten. De laatste keer dat deze combinatie werd toegepast was in 2012.

Teksten alleen in het Nederlands verschijnen voor het eerst in 1928. In totaal 7 grafstenen (4,1%) zien we tussen 1928 en 2023 met opschriften in het Nederlands.

10 Hebreeuwse tekst

11 Tekst Hebreeuws en Nederlands

12 Nederlandse tekst

Taal op grafsteen			periode
Hebreeuws	29	17,2%	1802 - 1891
Hebreeuws en Nederlands	133	78,7%	1839 - 2012
Nederlands	7	4,1%	1928 - 2023
Totaal	169	100,0%	

Tabel 7 Taal op grafsteen en periode waarin toegepast in Oisterwijk.

Van de stenen met een gecombineerde Hebreeuws Nederlandse tekst kan het volgende worden opgemerkt. De Nederlandse tekst is meestal het kortst en bevat feitelijke gegevens zoals naam, naam partner, geboorteplaats en -datum, overlijdensplaats en -datum. Soms worden bijzondere feiten vermeld zoals lid van het kerkbestuur, etc.

De Hebreeuwse teksten zijn over het algemeen wat uitgebreider. Vaak bevat het een voor de overledene toepasselijke tekst uit de Tenach. Dikwijls in combinatie met enkele loftuitingen over de levenswandel en de goede daden van de overledene. Ook de naam van de moeder van de overledene wordt vaak vermeld.

Op de website van het Stenen Archief zijn de vertalingen van deze Hebreeuwse teksten te vinden. [https://www.stenenarchief.nl/hsa_all/hsa_list.php?q=\(cemetery~equals~Oisterwijk\)](https://www.stenenarchief.nl/hsa_all/hsa_list.php?q=(cemetery~equals~Oisterwijk))

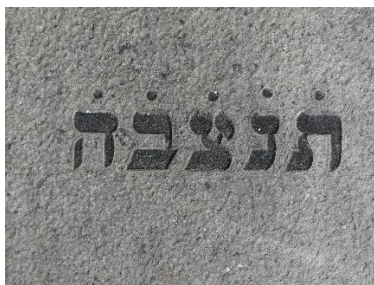
Veel voorkomende Hebreeuwse afkortingen

Op de meeste grafstenen staat in Hebreeuwse letters de afkorting T.N.Ts.B.H. Zie foto 13. Deze afkorting staat voor 'Tehé Nafsho (man) / Nafshà (vrouw) Tseroera Bitsror Hachajim'. Dit betekent: Moge zijn/haar ziel gebundeld worden in de bundel van het eeuwige leven.

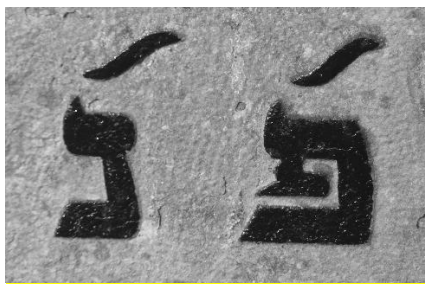
Twee andere Hebreeuwse afkortingen die we op de meeste grafstenen kunnen lezen zijn P.N. en P.T. De eerstgenoemde P.N. wordt meestal bij mannen toegepast, terwijl P.T. meestal bij vrouwen.

P.N. staat voor *Po Niqbar*: hier is begraven. Zie foto 14.

P.T. staat voor *Po Tamoen*: hier is verborgen. Zie foto 15.

13 T.N.Ts.B.H.

14 PN (*Po Niqbar*)

15 PT (*Po Tamoen*)

Toegepaste jaartelling

De Joden kennen een eigen jaartelling die afwijkt van onze Gregoriaanse kalender. In de Gregoriaanse kalender is het jaar nul het jaar waarin Christus geboren is. In de Joodse kalender is het jaar nul het jaar waarin de schepping heeft plaats gevonden, namelijk 3761 jaar voor het begin van de christelijke jaartelling. Dit is vastgesteld op grond van de Tenach.

Niet alleen de jaartelling verschilt, ook de namen en de lengte van de maanden.

Kalender	Dag	Maand	Jaar
Gregoriaanse	31	Juli	1890
Joodse	14	Ab	5650
Gecombineerd	31	Juli	5650

Tabel 8 Datum volgens verschillende jaartellingen.

16 Datum op grafsteen

Op de grafstenen met alleen een Hebreeuwse tekst (29) wordt de Joodse jaartelling toegepast.

Op de zeven grafstenen in de Nederlandse taal staat op vijf stenen alleen de Gregoriaanse jaartelling. Op de overige twee worden beide jaartellingen toegepast.

De grootste groep grafstenen (133) met teksten zowel in het Hebreeuws als in het Nederlands, kent verschillende manieren waarop de jaartelling wordt toegepast. 8% van deze groep past alleen de Joodse jaartelling toe, 26% alleen de Gregoriaanse jaartelling en 66% een combinatie van beide jaartellingen. Deze laatste groep kent een grote diversiteit. Soms wordt bij de Gregoriaanse kalender het jaar volgens de Joodse kalender toegepast, bijvoorbeeld 31 juli 5650.

Soms staat de Joodse jaartelling in de tekst en niet als een cijfer. Dan is de datum alleen te herleiden met de letter waar een streepje boven staat. Elke van deze letters staat dan voor een getal. Zie foto 17 van de grafsteen van Rebecca de Jong (1783 – 1846).

17 Graf Rebecca de Jong (graf nr. 1)

Symbolen op de grafstenen

Naast een aantal algemene symbolen en versieringen, zoals bijvoorbeeld de levensboom, of de geknakte tak voor een jong overleden iemand, komen we op de grafstenen ook een aantal traditioneel Joodse symbolen tegen.

18 Zegenende handen

19 Gereedschap Moheel

20 Kan en schaal van een Leviet

Zegenende handen

Zegenende handen, twee handen met gespreide vingers, zijn het symbool voor een kohen, een tempelpriester. De vingers vormen het teken van de Hebreeuwse letter 'sjin'. Deze letter verwijst naar 'Sjaddai', de Hebreeuwse naam van God. Ook is sijn de eerste letter van 'sjalom', dat onder andere vrede, harmonie en heelheid betekent.

In de Joodse betekenis van het woord is een priester (kohen) een afstammeling van Aäron, belast met de uitvoering van diverse rituelen in de tempel en de offerdienst. Na de verwoesting van de tempel door de Romeinen in 70 na Christus, is de tempel later nooit meer opgebouwd. Nakomelingen van dit priestergeslacht worden ook wel kohaniem genoemd. Namen die afgeleid zijn van Kohaniem zijn bijvoorbeeld: Cohen, Cohensius, Caen, Cohn, Kahn en Cahen.

In Oisterwijk zijn vier grafstenen waarop de zegenende handen van de priester staan afgebeeld:

Grafnr.	Naam	leeftijd
14	Joseph Cohensius	1833 – 1885
15	Hijman (Levie) Cohen	1810 - 1884
138	Gerson Cohensius	1841 - 1914
164	Jacob Cohen	1856 - 1925

Tabel 9 Graven van nakomelingen van kohaniem

Kan en Schaal van een Leviet

Grafstenen met daarop afgebeeld een (schenkende) kan en een schaal staan op het graf van een Leviet, een mannelijke nakomeling van Levie. Leviëten, afstammelingen van Levie, de zoon van Jacob, zijn vooral bekend van hun diensten in de tempel, waarin ze de priesters dienden. Voor het uitspreken van de priesterzegen moeten de handen van de Kohaniem (priesters) gewassen worden. Het is een eretaak voor de Leviëten om dan uit een kan of beker water te gieten over de handen van de Kohaniem. De hele stam Levi werd afgescheiden van de rest van Israël om bepaalde taken in de Tempel te verrichten. Het gaat dan bijvoorbeeld om het reinigen van de tempel, het assisteren van de priesters bij het slachten en offeren, het geven van onderwijs aan het gewone volk in de wet van God, en het als assistenten van de priesters vervullen van taken in de rechtspraak.

In Oisterwijk zijn diverse grafstenen waarop de kan en schaal van de Leviet zijn afgebeeld:

grafnr.	Naam	Leeftijd
21	Heijman Hakkert	1816-1889
45	Samuel Philip Hakkert	1823-1894
85	Philip Hakkert	1787-1877
123	Levie Hakkert	1821-1900
141	Mozes Hakkert	1829-1911
154	Maurits Hakkert	1861-1934
167	Salomon Maurits Moerel	1877-1944
168	Maurits Moerel	1914-1979
169	Henri Moerel	1920-2012

Tabel 10 Graven van een Leviet

Gereedschap (mes en klem) van de Moheel

De instrumenten van de ritueel besnijder (moheel) symboliseren het graf van de moheel. Door de besnijdenis, die op de achtste dag na de geboorte plaatsvindt, wordt een Joods jongetje opgenomen in het verbond (briet mila), dat door God met Abraham gesloten is (Gen. 17). Op twee grafstenen in Oisterwijk is dit symbool van de moheel te vinden.

Grafnr.	Naam moheel	leeftijd
77	Isaac Frank	1804 - 1879
78	Samuel de Roos	1788 - 1872

Tabel 11 Graven van een moheel

Moheel Isaac Frank heeft een besnijdenisregister nagelaten. Dankzij dit register weten we dat hij tussen 1848 en 1879 in totaal 376 jongetjes op de achtste dag heeft besneden.

21 Kindergraf

22 Davidster

23 Gedenksteen

Davidster

De davidster is ook een oud symbool van het Jodendom. In de 19^e eeuw werd het een algemeen symbool van het jodendom en het zionisme. Pas in de twintigste eeuw zien we de davidster als symbool toegepast op grafstenen. In 1910 voor het eerst in Oisterwijk.

Grafnr.	Naam	leeftijd
89	Marijke van Oss	1944 - 2023
90	Jacob van Oss	1910 - 1987
91	Robert van Oss	1914 - 1978
92	Ruth de Levie	1915 - 1975
110	Kaatje Goudsmit	1840 - 1917
111	Mozes Hartog	1838 - 1910
125	Eugenie Pohl	1859 - 1943
151	Helena Rosetta de Vries	1878 - 1934

Tabel 12 Graven met een davidster

Geknakte tak: Kindergraven

Zoals eerder genoemd zijn er grafstenen met daarop een geknakte tak als symbool afgebeeld. De geknakte tak symboliseert het nog jonge leven dat, voordat het tot bloei kon komen, vroegtijdig is geëindigd.

In Oisterwijk zijn er drie naast elkaar liggende graven met dit symbool op de grafsteen.

Grafnr.	Naam	leeftijd
103	Martin Zeckendorf	1900 - 1901
104	Samuel van Leeuwen	1910 - 1910
105	Helena Rosetta Cohensius	1883 - 1890

Tabel 13 Kindergraven in Oisterwijk

Waarschijnlijk liggen veel meer kinderen op deze begraafplaats begraven. Op basis van archiefonderzoek van de burgerlijke stand weten we dat er minimaal 51 kinderen van de in Oisterwijk begraven volwassenen jong (0-12 jaar) zijn overleden. Het is aannemelijk dat veel van

deze jong overleden kinderen in Oisterwijk begraven zijn. De meesten hebben echter geen grafsteen gekregen.

Steen voor boekrol

Op de begraafplaats staat ook een kleine steen met enkel de letters ST. Deze letters staan voor Sefer Torah. Sefer Torah betekent boekrollen van de Torah. De Torah bestaat uit de eerste vijf boeken van de Tenach, de Hebreeuwse Bijbel.

Als een boekrol van de Torah versleten is en niet meer gebruikt kan worden, mag deze niet worden weggegooid, omdat de naam van God daarop volledig uitgeschreven staat. De boekrol dient begraven te worden op een Joodse begraafplaats. Bij voorkeur in de nabijheid van het graf van een rabbijn.

24 Sefer Torah

Gedenkstenen

Op de begraafplaats bevinden zich behalve de grafstenen drie gedenkstenen voor slachtoffers van de Holocaust. Deze slachtoffers hebben allemaal familieleden die in Oisterwijk begraven liggen. Op iedere steen worden er twee of meer familieleden herdacht. Het betreft stenen voor de volgende families: Gersons (graf nr. 155), Van Leeuwen-Van Os (graf nr. 159) en Moerel (graf nr. 167).

25 Gedenksteen familie Gersons

26 Gedenksteen echtpaar Van Leeuwen- van Os

27 Gedenksteen Salomon en Caroline Moerel

Tot slot

Deze inventarisatie van de grafstenen op de Joodse begraafplaats in Oisterwijk laat zien dat er door de eeuwen heen veel veranderingen plaatsgevonden hebben in de materialen van de gedenktekens en de aangebrachte opschriften. Begonnen met houten gedenktekens, gevolgd door eenvoudige stenen en nog weer later door soms imposante grafmonumenten, zien we de laatste halve eeuw juist sobere zwart marmeren strak vormgegeven grafstenen.

Bijlage 1: Plattegrond met grafnummers, Joodse Begraafplaats Oisterwijk

